

Autenticitate și teatralitate în adolescență

De mult timp în actualitatea dezbaterilor teoretice (în cadrul cărora se înscriu simpoziioanele organizate de Teatrul Tineretului din Piatra Neamț și Centrul de cercetări pentru problemele tineretului), dar încă insuficient de satisfăcător rezolvată în plan practic — problema raportului dintre teatru, copii și tineret constituie, fără îndoială, un obiect de preocupare pe deplin legitim. Conjugarea efortului oamenilor de teatru cu al specialiștilor din științele sociale și al practicienilor din domeniul educației, inclusiv includerea lor în echipe de cercetare interdisciplinară a relației dintre teatru și publicul tânăr se dovedesc tot mai necesare, așa cum au arătat-o, recent, dezbaterile din cadrul simpozionului organizat de Teatrul „Ion Creangă”.

Dar, dacă și în prezent rămân deschise multe întrebări privind dramaturgia, orientarea tematică a repertoriului, modalitățile diverse de interpretare scenică, intercomunicarea dintre actorii și spectatorii teatrului pentru cel mai tânăr public, în acest cadru, *relația dintre teatru și adolescenți* continuă să fie o adevărată terra incognita. Teatrul pentru această complexă vîrstă este și acum mai mult un imperativ decît o realitate, mai mult o experiență decît o certitudine, mai mult o aspirație decît o împlinire.

Explicația puținelor reușite ce se pot număra în bilanțul teatrului pentru adolescenți și al insuficientei adeziuni a acestor tineri față de teatru, ca atare, al slabei eficiențe educative a acestuia poate fi găsită, desigur, într-o multitudine de cauze mergînd de la neînțelegerea particularităților de vîrstă ale copilăriei și tineretului (teza: există o copilărie deci un unic tip de teatru pentru această vîrstă) și pînă la slaba cunoaștere a realităților sociologice, psihologice și culturale ale categoriei respective de spectatori.

Trebuie să recunoaștem, din punctul de vedere al științelor sociale, că și acestea au fost mult timp și mai sînt și în prezent datorate față de întregul proces educativ, inclusiv față de teatru: deși psihologia vîrstelor și, mai recent, psihologia genetică, pedagogia, sociologia și alte discipline au acumulat, mai ales în ultimele decenii, un bogat material de date științifice legate de o mai bună cunoaștere a adolescenței, lipsește încă o teorie de ansamblu, cu caracter interdisciplinar a acesteia. Și nu întîmplător! Nu numai marea complexitate a proceselor ce se petrec în acest interval al vieții omului și nu numai marea diversitate a formelor concrete pe care le îmbracă aceste procese în condițiile specifice de loc și de timp dar, mai ales, faptul că adolescența este o cucerire modernă a istoriei omenirii explică aceste neîmpliniri. O cucerire recentă, pentru că epoci îndelungate ale istoriei au cunoscut trecerea bruscă, prin ritualurile de inițiere, a copilului în adult, fiind lipsite aproape cu totul de ceea ce azi înțelegem prin adolescență și tinerete. Abia civilizația modernă, coborînd tot mai mult limita inferioară a pubertății, pe de o parte, și întîrziind tot mai mult, prin extinderea duratei și generalizarea învățămîntului, momentul încadrării în muncă și al intrării în rîndul adulților, pe de altă parte, a delimitat ca o perioadă distinctă a vieții și ca o categorie socială pe aceea a adolescenței.

Pldez, ca atare, pentru încercarea de a soluționa dificilele probleme ale relației dintre teatru și adolescenți pornind în primul rînd de la *cunoașterea pe baze științifice a procesualităților caracteristice genezei și devenirii psihologice și sociologice a acestei categorii specifice precum și a trăsăturilor concrete pe care aceste procese le îmbracă în condițiile societății noastre socialiste*. În consecință, consider că rezolvarea în perspectivă

a problemei ține de elaborarea unei *fenomenologii a raportului dintre copii, adolescenți și tineri cu teatrul*, construind ceea ce am putea numi o „*estetică genetică*” corespunzătoare „*psihologiei genetice*”.

Să mă explic : mulți pornesc și în prezent de la ideea că spectatorul tânăr nu este altceva decât un tânăr spectator ; cu alte cuvinte, că din trăsăturile generale ale publicului adult se pot infera, într-un mod reduționist, caracteristicile publicului de teatru pe care îl reprezintă copiii, adolescenții și tinerii. Cred că această idee este falsă pentru că nu ține seama de caracteristicile proprii ale procesului de ontogeneză a personalității umane care, în lumina studiilor realizate mai ales de școala lui Piaget, evidențiază existența unor *stadii* bine conturate ale evoluției psihologice și ale socializării omului pe treptele de vîrstă la care ne referim.

Deși mai puțin studiată (în ultimii ani contribuții valoroase s-au adus mai ales în definirea relațiilor dintre joc și teatru în copilărie), *problema evoluției stadiale a capacităților estetice ale copilului, adolescentului și tînărului* se impune tot mai mult în centrul acestei analize. Voi cita un singur exemplu : N. Hartmann, în „*Estetica*” sa recent tradusă în românește, susținîndu-și teza că teatrul este „o artă de ordinul al II-lea”, în sensul că el nu este lumea, ci relevă semnificația acesteia, contestă faptul că conștiința infantilă ar avea reale aptitudini estetice : „...jocul de pe scenă este radical deosebit de jocul copilului ; cel din urmă se mișcă în mare măsură pe planul iluziei ; copilul nu păstrează nici o distanță față de ceea ce joacă, el se identifică întreg cu acesta”. Fără a intra în discuția însăși a acestei poziții (care de altfel este contrazisă de alți autori ce acceptă capacitățile estetice ale copilului indicînd, însă, particularitățile acestora în ansamblul procesului de formare), subliniem, din nou, ideea *necesității de a studia teoretic și practic modul de raportare estetică al diferitelor trepte ale copilăriei, adolescenței și tinereței, inclusiv a relației acestora față de teatru ca premisă a unei judicioase fundamentări a a cerințelor specifice ce se pun dramaturgiei și artei scenice în raport cu acest public specific*.

Dorim să evidențiem doar una dintre caracteristicile acestei relații, și anume : *relația dintre autenticitate și teatralitate în adolescență*. Este, însă, necesar să subliniem înainte de toate că pornim de la conceperea adolescenței ca vîrstă a adevăratei „nașteri” sociale și morale a individului, a edificării conștiinței de sine și de ceilalți, a personalității, în contextul raportului dialectic dintre statutul și rolul actual, real al adolescenților și statutul și rolul lor viitor, proiectat. În acest complex proces adolescența nu este o simplă tranziție de la statutul de copil la cel de adult, fiind astfel lipsită de consistență și de o relativă stabilitate ; dimpotrivă, în însuși fluxul permanentelor prefaceri pe care ea le înregistrează pe calea maturizării, ado-

lescența prezintă caracteristici distincte. Printre acestea un loc deosebit îl are *relația dintre autenticitate și teatralitate*, dintre dorința de autoafirmare și cea de identificare cu alții, dintre propensiunea spre ideal și înclinația spre modele, dintre acțiune și dăvînt, dintre *ergon* și *mîtos*, dintre *poesis* și *mimesis*.

Mulți psihologi au studiat variate aspecte ale mentalității copilului și adolescentului în această privință : Pierre Janet se referea la „faza personajului” ca una din etapele formării personalității. Jean Piaget analizează, pe larg, rolul jocurilor în socializarea copilului, în elaborarea conștiinței normelor și datoriei. Psihologia socială, mai ales prin G. H. Mead și K. Lewin, ca și antropologia culturală au dat o atenție deosebită conceptului de „rol” în analiza comportamentelor umane, aceste cercetări avînd implicații deosebite și în studierea ontogenezei personalității și a proceselor de socializare în copilărie și adolescență. Din multitudinea problemelor studiate în această privință voi cita doar aprecierea psihologului francez Maurice Debesse : „Adolescentul descoperă valorile materiale și spirituale ; ...valorile se întrupează în ochii săi în modele, în eroi fictivi sau persoane reale cărora ar vrea să le semene. El joacă, astfel, personaje succesive, care definesc idealul său de moment și în acest proces începe formarea personalității sale”.

Menționez, în acest sens, și rezultatele diferitelor investigații realizate în rîndul adolescenților de către Centrul de cercetări pentru problemele tinereții (de pildă, „Geneza și dinamica idealului în adolescență”, în curs de publicare) în cadrul cărora s-a reliefat orientarea precumpănitoare a subiecților investigațiilor spre acele valori care se concentrează pe afirmarea autenticității (autoafirmare, autocunoaștere, sinceritate, integritate etc.) paralel cu tendința spre ceea ce denumim, oarecum, arbitrar, „teatralitate”, trăsătură prin care înțelegem în acest context mai ales dorința adolescentului de a intra în diferite roluri de viață, de a juca diferite personaje, de a imita diferite modele, de a participa la „teatrul vieții”. Se înțelege că în plan individual și colectiv sînt prezente ambele tendințe, fiecare cu meritele și scăderile ei de ordin educativ, predominînd cînd una, cînd cealaltă, în funcție de personalitate, de context sau de moment. Această relație este, de altfel, departe de a fi univocă, ea putînd reprezenta, după caz, una din următoarele situații : atunci cînd autenticitatea este înțeleasă ca atitudine activă, valorificînd în primul rînd elementele de integritate și stabilitate caracterială — elementul corelat, cel de teatralitate, ia înfățișarea de atitudine pasivă, de labilitate și inautenticitate caracterială ; atunci cînd autenticitatea se confundă cu integrarea în viața socială și cu spiritul realist — teatralitatea devine o modalitate de „evadare” într-o lume a imaginărilor ; atunci cînd, dimpotrivă, autenticul

reprezintă o deosebire față de modelul social, în sensul unei autonomizări și individualizări. Teatralitatea reprezintă în fapt o modalitate de socializare prin învățarea și exercitarea diferitelor roluri.

Oricum, se impune reținut atât faptul că jocul, oricât de important, nu reprezintă întreaga existență a copilului cit și acela că jocul suferă modificări radicale pe diferitele trepte de vîrstă ale copilăriei și adolescenței, provocînd sau reflectînd schimbări substanțiale și în relația acestora cu teatrul: *dacă copilul se joacă trăind* („pentru copil jocul este o realitate” — Ușinski), *adolescentul trăiește jucînd*.

Relația între autenticitate și teatralitate în adolescență, înglobînd dar și depășind raportul acestuia cu jocul, ne poate astfel deschide perspectiva înțelegerii raportului dintre teatru și adolescență într-un chip nou: *prin totalitatea formulei teatrale aceasta trebuie să servească atât nevoia de autenticitate cit și pe cea de teatralitate*. Așadar, teatrul pentru adolescenți trebuie să fie, în același timp, *un teatru al realului și al imaginarului, un teatru al ideii și al emoтивității, al eposului și lirismului*. Este evident că prin prisma unor asemenea cerințe se impune o permanentă înnoire atât a dramaturgiei cit și a artei interpretative, în primul rînd pe linia angajării cit mai directe a spectatorului adolescent nu numai la dezbaterea semnificațiilor piesei și a eroilor, ci

chiar la *desfășurarea nemijlocită a spectacolului*. Experiența recentă a montării unei piese scrisă de adolescenți, jucată de ei și discutată de ei (*Cine este Casandra?*) este un bun pas pe această cale.

Voi încheia aceste scurte considerații privind unele cerințe ale creerii unui real teatru pentru adolescenți, afirînd că îmbunătățirea preocupărilor în acest domeniu atât ale teatrului „Ion Creangă”, ale Teatrului Tineretului din Piatra Neamț, cit și, în general, ale mișcării noastre teatrale ar fi de dorit să împletească orientarea de *perspectivă*, inclusiv căutările teoretice și experimentele teatrale, cu o mai *susținută și eficientă orientare imediată spre promovarea pe scena teatrului pentru copii, adolescenți și tineri a marilor cerințe educative, social-politice, etice și culturale ale societății noastre socialiste*. Prin prisma orientărilor de mare actualitate și însemnătate ale Programului ideologic al partidului și a cerințelor specifice ce decurg din acestea, pentru cultură și artă, în speță, pentru teatru — propunerea ca temă a debaterii publicului adolescentin a problemelor majore ale educației comuniste își dovedește deosebita valoare. Iar printre acestea problema muncii, a complexelor aspecte ale pregătirii și inserției în viața socială, în activitatea creatoare de bunuri materiale și spirituale a unui om cu o conștiință înaintată și o personalitate multilateral dezvoltată se dovedește esențială.

